

Zbiór Orzeczeń

WYROK TRYBUNAŁU (czwarta izba)

z dnia 19 maja 2022 r.*

Odesłanie prejudycjalne – Współpraca wymiarów sprawiedliwości w sprawach karnych – Dyrektywa (UE) 2016/343 – Artykuł 8 – Prawo do obecności na rozprawie – Powiadomienie o rozprawie – Niemożność ustalenia miejsca pobytu oskarżonego pomimo starań w rozsądnym zakresie poczynionych przez właściwe organy – Możliwość przeprowadzenia rozprawy i skazania w trybie zaocznym – Artykuł 9 – Prawo do wznowienia postępowania lub innego środka prawnego, który umożliwi ponowne rozpoznanie sprawy co do jej istoty

W sprawie C-569/20

mającej za przedmiot wniosek o wydanie, na podstawie art. 267 TFUE, orzeczenia w trybie prejudycjalnym, złożony przez Spetsializiran nakazatelen sad (wyspecjalizowany sąd karny, Bułgaria) postanowieniem z dnia 27 października 2020 r., które wpłynęło do Trybunału w dniu 30 października 2020 r., w postępowaniu karnym przeciwko:

IR

przy udziale:

Spetsializirana prokuratura,

TRYBUNAŁ (czwarta izba),

w składzie: C. Lycourgos (sprawozdawca), prezes izby, S. Rodin, J.-C. Bonichot, L.S. Rossi i O. Spineanu-Matei, sędziowie,

rzecznik generalny: J. Richard de la Tour,

sekretarz: A. Calot Escobar,

uwzględniając pisemny etap postępowania,

rozważywszy uwagi, które przedstawili:

– w imieniu Komisji Europejskiej – M. Wasmeier oraz I. Zaloguin, w charakterze pełnomocników,

po zapoznaniu się z opinią rzecznika generalnego na posiedzeniu w dniu 13 stycznia 2022 r.,

* Język postępowania: bułgarski.

wydaje następujący

Wyrok

- 1 Wniosek o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym dotyczy wykładni art. 8 i 9 dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2016/343 z dnia 9 marca 2016 r. w sprawie wzmocnienia niektórych aspektów domniemania niewinności i prawa do obecności na rozprawie w postępowaniu karnym (Dz.U. 2016, L 65, s. 1), art. 4a decyzji ramowej Rady 2002/584/WSiSW z dnia 13 czerwca 2002 r. w sprawie europejskiego nakazu aresztowania i procedury wydawania osób między państwami członkowskimi (Dz.U. 2002, L 190, s. 1), zmienionej decyzją ramową Rady 2009/299/WSiSW z dnia 26 lutego 2009 r. (Dz.U. 2009, L 81, s. 24) (zwanej dalej „decyzją ramową 2002/584”), a także art. 47 Karty praw podstawowych Unii Europejskiej (zwanej dalej „kartą praw podstawowych”).
- 2 Wniosek ten został przedstawiony w ramach postępowania karnego wszczętego przeciwko IR, dotyczącego czynów mogących wyczerpywać znamiona przestępstw skarbowych zagrożonych karami pozbawienia wolności.

Ramy prawne

Prawo Unii

- 3 Motywy 9, 10, 33, 35–39, 42, 43 i 47 dyrektywy 2016/343 stanowią:
 - „(9) Celem niniejszej dyrektywy jest wzmocnienie prawa do rzetelnego procesu sądowego w postępowaniu karnym przez ustanowienie wspólnych norm minimalnych dotyczących niektórych aspektów domniemania niewinności i prawa do obecności na rozprawie.
 - (10) Dzięki ustanowieniu wspólnych norm minimalnych dotyczących ochrony praw procesowych podejrzanych i oskarżonych niniejsza dyrektywa zmierza do zwiększenia wzajemnego zaufania państw członkowskich do ich systemów wymiaru sprawiedliwości w sprawach karnych, przyczyniając się tym samym do ułatwienia wzajemnego uznawania orzeczeń w sprawach karnych. [...]
- [...]
- (33) Prawo do rzetelnego procesu sądowego stanowi jedną z podstawowych zasad społeczeństwa demokratycznego. Prawo podejrzanych i oskarżonych do obecności na rozprawie wywodzi się z tego prawa i powinno być zapewnione w całej Unii [Europejskiej].
- [...]
- (35) Prawo podejrzanych lub oskarżonych do obecności na rozprawie nie jest prawem bezwzględnym. W pewnych okolicznościach podejrzani lub oskarżeni powinni mieć możliwość zrzeczenia się tego prawa, w sposób wyraźny lub dorozumiany, lecz jednoznaczny.

- (36) W pewnych okolicznościach powinna istnieć możliwość wydania orzeczenia w przedmiocie winy lub niewinności podejrzanego lub oskarżonego, nawet jeżeli jest on nieobecny na rozprawie. Może tak być w przypadku, gdy podejrzany lub oskarżony nie stawia się na rozprawie, pomimo że został on we właściwym czasie poinformowany o tej rozprawie i o konsekwencjach niestawiennictwa. Poinformowanie podejrzanego lub oskarżonego o rozprawie należy rozumieć jako doręczenie mu wezwania do rąk własnych lub przekazanie mu inną drogą urzędowej informacji o terminie i miejscu rozprawy w sposób, który umożliwi dowiedzenie się o tej rozprawie. Powiadomienie podejrzanego lub oskarżonego o konsekwencjach niestawiennictwa powinno w szczególności oznaczać powiadomienie tej osoby, iż orzeczenie może zostać wydane pod jej nieobecność na rozprawie.
- (37) Powinna również istnieć możliwość przeprowadzenia rozprawy, która może skutkować wydaniem orzeczenia w przedmiocie winy lub niewinności pod nieobecność podejrzanego lub oskarżonego, gdy podejrzany lub oskarżony został o niej poinformowany i umocował obrońcę z własnego wyboru lub wyznaczonego z urzędu do reprezentowania go na rozprawie, i który reprezentował podejrzanego lub oskarżonego.
- (38) Przy ocenie, czy sposób przekazywania informacji jest wystarczający dla zapewnienia, by dana osoba dowiedziała się o rozprawie, w razie potrzeby szczególną uwagę należy [również] zwrócić z jednej strony na starania podjęte przez organy publiczne w celu powiadomienia tej osoby, a z drugiej strony na starania podjęte przez tę osobę w celu uzyskania skierowanych do niej informacji.
- (39) Jeżeli w państwach członkowskich dopuszcza się możliwość odbywania rozpraw pod nieobecność podejrzanych lub oskarżonych, ale warunki do wydania orzeczenia pod nieobecność konkretnego podejrzanego lub oskarżonego na rozprawie nie zostały spełnione, ponieważ miejsca jego pobytu nie dało się ustalić mimo starań poczynionych w rozsądnym zakresie, na przykład gdy dana osoba zbiegła lub się ukrywa, powinna jednak istnieć możliwość wydania orzeczenia pod nieobecność podejrzanego lub oskarżonego oraz wykonania takiego orzeczenia. W takim przypadku państwa członkowskie powinny zapewnić, aby z chwilą powiadomienia podejrzanego lub oskarżonego o orzeczeniu, w szczególności z chwilą jego zatrzymania, powiadomiono go także o możliwości zaskarżenia orzeczenia i o prawie do wznowienia postępowania lub do innego środka prawnego. [...]
- [...]
- (42) Państwa członkowskie powinny zapewnić, żeby przy wdrażaniu niniejszej dyrektywy, w szczególności prawa do obecności na rozprawie i prawa do wznowienia postępowania, brano pod uwagę specjalne potrzeby osób wymagających szczególnego traktowania. Zgodnie z zaleceniem Komisji z dnia 27 listopada 2013 r. w sprawie gwarancji procesowych dla osób wymagających szczególnego traktowania podejrzanych lub oskarżonych w postępowaniu karnym [(Dz.U. 2013, C 378, s. 8)] podejrzani lub oskarżeni wymagający szczególnego traktowania oznaczają wszystkich podejrzanych lub oskarżonych, którzy nie są w stanie zrozumieć postępowania karnego lub skutecznie w nim uczestniczyć ze względu na swój wiek, stan psychiczny lub fizyczny bądź niepełnosprawność.

(43) Dzieci wymagają szczególnego traktowania i należy im zapewnić specjalny poziom ochrony. Z tego powodu, w odniesieniu do niektórych praw przewidzianych w niniejszej dyrektywie, powinno się ustanowić dodatkowe gwarancje procesowe.

[...]

(47) Niniejsza dyrektywa potwierdza prawa podstawowe i zasady uznane w [karcie praw podstawowych] i [europejskiej Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności, podpisanej w Rzymie dnia 4 listopada 1950 r., zwanej dalej »EKPC«], w tym zakaz tortur oraz niehumanitarnego lub poniżającego traktowania, prawo do wolności i bezpieczeństwa osobistego, poszanowania życia prywatnego i rodzinnego, prawo człowieka do integralności, prawa dziecka, integrację osób niepełnosprawnych, prawo do skutecznego środka prawnego i do bezstronnego sądu [rzetelnego procesu sądowego], domniemanie niewinności i prawo do obrony. Należy uwzględnić w szczególności art. 6 [TUE], zgodnie z którym Unia uznaje prawa, wolności i zasady ustanowione w [karcie praw podstawowych] oraz zgodnie z którym prawa podstawowe, zagwarantowane w EKPC oraz wynikające z tradycji konstytucyjnych wspólnych państwom członkowskim, winny stanowić zasady ogólne prawa Unii”.

4 Artykuł 1 tej dyrektywy, zatytułowany „Przedmiot”, stanowi:

„W niniejszej dyrektywie ustanawia się wspólne normy minimalne dotyczące:

- a) niektórych aspektów domniemanie niewinności w postępowaniu karnym;
- b) prawa do obecności na rozprawie w postępowaniu karnym”.

5 Artykuł 8 tej dyrektywy, zatytułowany „Prawo do obecności na rozprawie”, przewiduje:

„1. Państwa członkowskie zapewniają podejrzanym lub oskarżonym prawo do obecności na rozprawie.

2. Państwa członkowskie mogą postanowić, że rozprawa, której wynikiem może być orzeczenie w przedmiocie winy lub niewinności podejrzanego lub oskarżonego, może odbyć się pod jego nieobecność, pod warunkiem że:

- a) podejrzanego lub oskarżonego powiadomiono we właściwym czasie o rozprawie i o konsekwencjach niestawiennictwa; lub
- b) podejrzanego lub oskarżonego, którego powiadomiono o rozprawie, jest reprezentowany przez umocowanego obrońcę, wybranego przez tego podejrzanego lub oskarżonego lub wyznaczonego z urzędu.

3. Orzeczenie wydane zgodnie z ust. 2 można wykonać wobec danego podejrzanego lub oskarżonego.

4. Jeżeli w państwach członkowskich dopuszcza się możliwość odbywania rozpraw pod nieobecność podejrzanego lub oskarżonego, lecz nie ma możliwości spełnienia warunków określonych w ust. 2 niniejszego artykułu, ponieważ nie da się ustalić miejsca pobytu podejrzanego lub oskarżonego mimo podjęcia starań w rozsądnym zakresie, państwa

członkowskie mogą postanowić, że orzeczenie może jednak zostać wydane i wykonane. W takim przypadku państwa członkowskie zapewniają, aby z chwilą powiadomienia podejrzanego lub oskarżonego o orzeczeniu, w szczególności z chwilą jego zatrzymania, powiadomiono go także o możliwości zaskarżenia orzeczenia i o prawie do wznowienia postępowania lub do innego środka prawnego, zgodnie z art. 9.

[...]”.

- 6 Artykuł 9 tej samej dyrektywy, zatytułowany „Prawo do wznowienia postępowania”, ma następujące brzmienie:

„Państwa członkowskie zapewniają, aby w sytuacji gdy podejrzeni lub oskarżeni nie byli obecni na swojej rozprawie, a warunki określone w art. 8 ust. 2 nie zostały spełnione, osoby te miały prawo do wznowienia postępowania lub innego środka prawnego, który umożliwia ponowne rozpoznanie sprawy co do jej istoty, w tym ocenę nowych dowodów, i który może prowadzić do uchylecia pierwotnego orzeczenia. W związku z tym państwa członkowskie zapewniają takim podejrzanym i oskarżonym prawo do obecności i skutecznego udziału, zgodnie z procedurami określonymi w prawie krajowym, oraz do korzystania z prawa do obrony”.

Prawo bułgarskie

- 7 Artykuł 55 ust. 1 Nakazatelno-protsesualen kodeks (kodeksu postępowania karnego, zwanego dalej „NPK”) stanowi:

„[...] Oskarżonemu przysługują następujące prawa: [...] do udziału w postępowaniu karnym [...]”.

- 8 Artykuł 94 ust. 1 i 3 NPK stanowi:

„1. Udział obrońcy w postępowaniu karnym jest obowiązkowy w przypadku, gdy:

[...]

8. sprawa zostaje rozpoznana pod nieobecność oskarżonego;

[...]

3. W przypadku gdy udział obrońcy jest obowiązkowy, właściwy organ wyznacza adwokata jako obrońcę”.

- 9 Zgodnie z art. 247 b ust. 1 NPK w brzmieniu obowiązującym w chwili wystąpienia z wnioskiem o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym:

„[...] Przy doręczeniu aktu oskarżenia oskarżonego powiadamia się o wyznaczonej dacie rozprawy wstępnej [...], o przysługującym mu prawie do stawienia się w obecności obrońcy z wyboru oraz o możliwości wyznaczenia mu obrońcy z urzędu w przypadkach przewidzianych w art. 94 ust. 1, a także o tym, że sprawa może zostać rozpoznana i osądzona pod jego nieobecność, zgodnie z art. 269”.

10 Artykuł 269 NPK stanowi:

„1. Obecność oskarżonego na rozprawie jest obowiązkowa w przypadku, gdy jest on oskarżony o popełnienie ciężkiego przestępstwa.

[...]

3. W przypadku gdy nie stoi to na przeszkodzie ustaleniu prawdy obiektywnej, sprawa może zostać rozpoznana pod nieobecność oskarżonego, jeżeli:

1) oskarżony nie przebywa pod wskazanym przez siebie adresem lub zmienił miejsce pobytu, nie informując o tym właściwego organu;

2) jego miejsce zamieszkania w Bułgarii nie jest znane i nie zostało ustalone w wyniku dokładnego poszukiwania;

[...]”.

11 Artykuł 423 ust. 1 NPK w brzmieniu obowiązującym w chwili wystąpienia z wnioskiem o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym stanowi:

„[...] Osoba skazana w trybie zaocznym, w terminie sześciu miesięcy od powzięcia wiadomości o prawomocnym wyroku skazującym lub od jej rzeczywistego przekazania Republice Bułgarii przez inne państwo, może wystąpić z wnioskiem o wznowienie postępowania karnego, powołując się na swoją nieobecność w postępowaniu karnym. Wniosek podlega uwzględnieniu, z wyjątkiem przypadków, gdy skazany zbiegł po przedstawieniu zarzutów w postępowaniu przygotowawczym, co uniemożliwia wykonanie czynności procesowych w trybie art. 247 b ust. 1, albo gdy po wykonaniu tych czynności skazany nie stawiał się na rozprawie bez uzasadnionej przyczyny”.

12 Artykuł 425 ust. 1 pkt 1 NPK jest sformułowany następująco:

„Jeżeli sąd uzna, że wniosek o wznowienie postępowania jest zasadny, może uchylić wyrok skazujący [...] i przekazać sprawę do ponownego rozpoznania, wskazując, na jakim etapie powinno rozpocząć się ponowne rozpoznanie sprawy”.

Postępowanie główne i pytania prejudycjalne

13 Spetsializirana prokuratura (wyspecjalizowana prokuratura, Bułgaria) wszczęła postępowanie karne przeciwko IR, oskarżając go o udział w zorganizowanej grupie przestępczej mającej na celu popełnianie przestępstw skarbowych zagrożonych karami pozbawienia wolności.

14 Akt oskarżenia został doręczony IR do rąk własnych.

15 Po tym doręczeniu IR wskazał adres, pod którym można się było z nim skontaktować. Nie zastano go jednak pod tym adresem w chwili rozpoczęcia etapu sądowego postępowania karnego, w szczególności podczas prób wezwania go na rozprawę podejmowanych przez Spetsializiran nakazatelen sad (wyspecjalizowany sąd karny, Bułgaria). Sąd ten wyznaczył obrońcę z urzędu, który jednak nie nawiązał kontaktu z IR.

- 16 Ze względu na wadliwość aktu oskarżenia doręczonego IR akt ten został uznany za nieważny, a postępowanie zostało w konsekwencji umorzone. Następnie sporządzono nowy akt oskarżenia, a postępowanie zostało podjęte. W związku z tym IR był ponownie poszukiwany, w tym za pośrednictwem członków jego rodziny, jego byłych pracodawców i operatorów telefonii komórkowej, lecz nie udało się ustalić jego miejsca pobytu.
- 17 Sąd odsyłający doszedł zatem do wniosku, że IR zbiegł. Sąd ten uważa, że w tych okolicznościach IR może zostać osądzony pod jego nieobecność. Zastanawia się on jednak, czy tego rodzaju sytuacja wchodzi w zakres art. 8 ust. 2 dyrektywy 2016/343, czy raczej sytuacji objętej art. 8 ust. 4 tej dyrektywy. Rozstrzygnięcie tej kwestii jest zdaniem tego sądu istotne, jako że sąd karny orzekający w trybie zaocznym jest zobowiązany do wskazania, jaki rodzaj postępowania zaocznego jest prowadzony, tak aby zainteresowany został prawidłowo poinformowany o gwarancjach procesowych, w szczególności w zakresie środków zaskarżenia, jakimi dysponuje, zgodnie z przepisem dyrektywy 2016/343, w którego zakres wchodzi zasadniczo przedmiotowe postępowanie.
- 18 Tymczasem zdaniem tego sądu niejasna jest kwestia gwarancji procesowych, z których oskarżony powinien korzystać w sytuacji takiej jak rozpatrywana w sprawie zawisłej przed sądem odsyłającym, w której oskarżony ten – po doręczeniu mu pierwszego aktu oskarżenia i przed rozpoczęciem sądowego etapu postępowania karnego – zbiegł. Sąd odsyłający wskazuje ponadto, że nie można wykluczyć, iż IR zostanie odnaleziony i zatrzymany na terytorium innego państwa członkowskiego i przekazany organom bułgarskim na mocy europejskiego nakazu aresztowania. Konieczna jest zatem wykładnia nie tylko dyrektywy 2016/343, ale również decyzji ramowej 2002/584.
- 19 W tych okolicznościach Spetsializiran nakazatelen sad (wyspecjalizowany sąd karny) postanowił zawiesić postępowanie i zwrócić się do Trybunału z następującymi pytaniami prejudycjalnymi:
- „1) Czy art. 8 ust. 2 lit. b) w związku z motywami 36–39 dyrektywy [2016/343] i art. 4a ust. 1 lit. b) decyzji ramowej [2002/584] w związku z motywami 7–10 decyzji ramowej [2009/299] należy interpretować w ten sposób, że obejmują one przypadek, w którym oskarżony został powiadomiony o wniesionym przeciwko niemu oskarżeniu – w jego pierwotnej wersji – i następnie, ze względu na ukrywanie się, obiektywnie nie może być powiadomiony o rozprawie, ponieważ jest broniony przez wyznaczonego z urzędu adwokata, z którym nie utrzymuje żadnego kontaktu?
- 2) Na wypadek udzielenia odpowiedzi przeczącej:
- Czy krajowe uregulowanie (art. 423 ust. 1 i 5 [NPK]), zgodnie z którym nie przewiduje się ochrony prawnej przed przeprowadzonymi zaocznie czynnościami dochodzenia i przed skazaniem zaocznym, jeśli oskarżony – po powiadomieniu go o pierwotnej wersji oskarżenia – zbiegł i z tego względu nie mógł być powiadomiony o terminie i miejscu rozprawy i o skutkach swojego niestawiennictwa, jest zgodne z art. 9 dyrektywy [2016/343] w związku z jej art. 8 ust. 4 zdanie drugie i art. 4a ust. 3 decyzji ramowej [2002/584] w związku z jej art. 4a ust. 1 lit. d)?
- 3) Na wypadek udzielenia odpowiedzi przeczącej:
- Czy art. 9 dyrektywy [2016/343] w związku z art. 47 [karty praw podstawowych] jest bezpośrednio skuteczny?”.

W przedmiocie pytań prejudycjalnych

W przedmiocie dopuszczalności

- 20 Zgodnie z utrwalonym orzecznictwem pytania dotyczące wykładni prawa Unii, z którymi zwrócił się sąd krajowy na gruncie stanu prawnego i faktycznego, za którego ustalenie jest on odpowiedzialny, przy czym prawidłowość tych ustaleń nie podlega ocenie Trybunału, korzystają z domniemania, iż mają one znaczenie dla sprawy. Odmowa wydania przez Trybunał orzeczenia w przedmiocie złożonego przez sąd krajowy wniosku o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym jest możliwa tylko wtedy, gdy jest oczywiste, że wykładnia prawa Unii, o którą wniesiono, nie ma żadnego związku ze stanem faktycznym lub z przedmiotem postępowania głównego, gdy problem jest natury hipotetycznej bądź gdy Trybunał nie dysponuje informacjami w zakresie stanu faktycznego lub prawnego niezbędnymi do udzielenia użytecznej odpowiedzi na postawione mu pytania [wyrok z dnia 25 listopada 2021 r., Finanzamt Österreich (Zasiłki rodzinne dla pracowników organizacji humanitarnych), C-372/20, EU:C:2021:962, pkt 54 i przytoczone tam orzecznictwo].
- 21 Tymczasem, jak zauważył rzecznik generalny w pkt 26 opinii, sprawa w postępowaniu głównym nie dotyczy ani zasadniczo, ani incydentalnie kwestii ważności lub wykonania europejskiego nakazu aresztowania. O ile sąd ten podkreślił, że nie można wykluczyć, iż w przyszłości miejsce pobytu IR może zostać ustalone i może on zostać zatrzymany na terytorium innego państwa członkowskiego i przekazany organom bułgarskim na podstawie takiego nakazu, o tyle z akt sprawy przedłożonych Trybunałowi wynika w sposób oczywisty, że taka sytuacja nie występuje w ramach postępowania karnego, które doprowadziło do rozpatrywanego obecnie odesłania prejudycjalnego.
- 22 Dlatego też w tym zakresie sytuacja faktyczna, do której odwołuje się sąd krajowy, jest hipotetyczna.
- 23 Wynika stąd, że wniosek o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym jest niedopuszczalny w zakresie, w jakim dotyczy wykładni decyzji ramowej 2002/584.

Co do istoty

- 24 Poprzez swoje pytania, które należy rozpatrzyć łącznie, sąd odsyłający zmierza w istocie do ustalenia, czy art. 8 i 9 dyrektywy 2016/343 należy interpretować w ten sposób, że w sprawie oskarżonego, którego miejsca pobytu właściwe organy krajowe pomimo poczynionych w rozsądnym zakresie starań nie zdołały ustalić i któremu organy te nie zdołały w związku z tym przekazać informacji dotyczących toczącego się przeciwko niemu procesu, może odbyć się rozprawa oraz – w stosownym wypadku – może on zostać skazany w trybie zaocznym, nie mając możliwości bezpośredniego powołania się po doręczeniu mu wyroku skazującego na przyznane w tej dyrektywie prawo do wznowienia postępowania lub do skorzystania z równoważnego środka prawnego prowadzącego do ponownego rozpatrzenia sprawy w jego obecności.
- 25 W tym względzie należy na wstępie zauważyć, że celem dyrektywy 2016/343, zgodnie z jej art. 1, jest ustanowienie wspólnych norm minimalnych dotyczących niektórych elementów postępowania karnego, w tym „prawa do obecności na rozprawie”. Jak wyraźnie potwierdza motyw 33 tej dyrektywy, prawo to stanowi integralną część prawa podstawowego do rzetelnego procesu.

- 26 Artykuł 8 ust. 1 wspomnianej dyrektywy nakłada na państwa członkowskie obowiązek czuwania nad przestrzeganiem tego prawa. Jednakże na mocy ust. 2 i 4 tego artykułu państwa członkowskie mogą pod pewnymi warunkami przewidzieć przeprowadzenie postępowania w trybie zaocznym.
- 27 W tym kontekście art. 9 dyrektywy 2016/343 stanowi, że państwa członkowskie powinny czuwać nad tym, aby w przypadku gdy takie postępowanie jest prowadzone, a warunki określone w art. 8 ust. 2 nie zostały spełnione, zainteresowany miał prawo „do wznowienia postępowania lub innego środka prawnego, który umożliwia ponowne rozpoznanie sprawy co do jej istoty [...] i który może prowadzić do uchylecia pierwotnego orzeczenia” (zwane dalej „prawem do wznowienia postępowania”). Jak wyjaśnia art. 8 ust. 4 wspomnianej dyrektywy, istotne jest w tym przypadku, aby zarówno o prawie do wznowienia postępowania, jak i o możliwości zaskarżenia orzeczenia zaocznego zainteresowany został powiadomiony w chwili poinformowania go o tym orzeczeniu.
- 28 Ponieważ art. 8 ust. 4 i art. 9 dyrektywy 2016/343 ustanawiają w sposób bezwarunkowy i wystarczająco precyzyjny zakres stosowania i znaczenie prawa do wznowienia postępowania, przepisy te należy uznać za bezpośrednio skuteczne. W związku z tym każdy, komu przysługuje prawo do wznowienia postępowania, może powołać się na to prawo wobec danego państwa członkowskiego przed sądami krajowymi, jeżeli to państwo członkowskie bądź nie transponowało tej dyrektywy do krajowego porządku prawnego w wyznaczonym mu terminie, bądź dokonało nieprawidłowej transpozycji (zob. podobnie wyrok z dnia 25 lipca 2018 r., Alheto, C-585/16, EU:C:2018:584, pkt 98, 99).
- 29 Jak zresztą wynika jednoznacznie ze wspomnianych przepisów, prawo to jest zastrzeżone dla osób, wobec których postępowanie jest prowadzone w trybie zaocznym, podczas gdy warunki przewidziane w art. 8 ust. 2 tej dyrektywy nie są spełnione.
- 30 W związku z tym, jeżeli spełnione są warunki określone we wspomnianym art. 8 ust. 2, postępowanie w trybie zaocznym może prowadzić do wydania orzeczenia, które zgodnie z art. 8 ust. 3 może zostać wykonane bez obowiązku zapewnienia przez dane państwo członkowskie prawa do wznowienia postępowania.
- 31 Wynika z tego, że osoba skazana w trybie zaocznym może zostać pozbawiona prawa do wznowienia postępowania tylko wtedy, gdy spełnione są warunki określone w art. 8 ust. 2 dyrektywy 2016/343, którego treść należy uściślić.
- 32 Zgodnie z utrwalonym orzecznictwem Trybunału przy dokonywaniu wykładni przepisu prawa Unii należy uwzględniać nie tylko jego brzmienie, lecz także jego kontekst oraz cele regulacji, której część on stanowi [zob. podobnie wyroki: z dnia 17 listopada 1983 r., Merck, 292/82, EU:C:1983:335, pkt 12; z dnia 28 stycznia 2021 r. Spetsjalizirana prokuratura (Pouczenie o prawach), C-649/19, EU:C:2021:75, pkt 42]. W tym celu należy wziąć pod uwagę w szczególności motywy danego aktu Unii, ponieważ stanowią one istotne elementy wykładni, które mogą rzucić światło na zamiar autora tego aktu (zob. podobnie wyrok z dnia 19 grudnia 2019 r., Puppinck i in./Komisja, C-418/18 P, EU:C:2019:1113, pkt 75).
- 33 Co się tyczy brzmienia art. 8 ust. 2 dyrektywy 2016/343, należy zauważyć, że z przepisu tego wynika, iż spełnienie warunków określonych w tym przepisie oznacza albo to, że dana osoba została poinformowana we właściwym czasie o rozprawie, jak również o konsekwencjach niestawiennictwa, albo to, że została po prostu poinformowana o rozprawie, gdy jest ona reprezentowana przez umocowanego obrońcę z wyboru lub wyznaczonego z urzędu.

- 34 Jak wskazał rzecznik generalny w pkt 34 opinii, przewidziana w art. 8 ust. 2 i 3 dyrektywy 2016/343 możliwość, w przypadku gdy spełnione są warunki określone w art. 8 ust. 2, przeprowadzenia rozprawy zaocznej i wykonania orzeczenia bez zapewnienia prawa do wznowienia postępowania, opiera się na założeniu, że w sytuacji, o której mowa w tym ust. 2, dana osoba, będąc należycie poinformowana, dobrowolnie i jednoznacznie zrzekła się prawa do obecności na rozprawie.
- 35 Znajduje to potwierdzenie w motywie 35 tej dyrektywy, który stanowi, że dana osoba może w sposób wyraźny lub dorozumiany, lecz jednoznaczny zrzec się prawa do obecności na rozprawie. Motyw ten, który pozwala na zrozumienie kontekstu, w jaki wpisują się warunki określone w art. 8 ust. 2 wspomnianej dyrektywy, uściśla, że o ile prawo do obecności na rozprawie nie ma charakteru bezwzględnego, o tyle możliwość przeprowadzenia rozprawy zaocznej bez konieczności późniejszego zapewnienia, na wniosek zainteresowanego, wznowienia postępowania, pozostaje jednak ograniczona do sytuacji, w których zainteresowany, całkowicie dobrowolnie i jednoznacznie, zrzekł się udziału w wytoczonym mu procesie.
- 36 Co się tyczy wykładni celowościowej art. 8 ust. 2 dyrektywy 2016/343, należy zauważyć, że postulat przedstawiony w pkt 34 niniejszego wyroku gwarantuje poszanowanie celu tej dyrektywy, który polega, jak wskazano w jej motywach 9 i 10, na wzmocnieniu prawa do rzetelnego procesu w postępowaniu karnym, tak aby zwiększyć zaufanie państw członkowskich do systemu wymiaru sprawiedliwości w sprawach karnych innych państw członkowskich.
- 37 W świetle tego celu przepisy rzeczonej dyrektywy dotyczące prawa do obecności na rozprawie i prawa do wznowienia postępowania należy interpretować w taki sposób, aby zapewnić poszanowanie prawa do obrony, zapobiegając jednocześnie temu, by osoba, która – mimo że została powiadomiona o rozprawie – zrezygnowała wyraźnie albo w sposób dorozumiany, lecz jednoznaczny z obecności na rozprawie, mogła po wydaniu wyroku zaoczego domagać się wznowienia postępowania i w ten sposób, poprzez nadużycie prawa, szkodzić skuteczności ścigania oraz prawidłowemu sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości.
- 38 To właśnie w świetle tych elementów tekstowych, kontekstowych i celowościowych należy uściślić, w jakich warunkach rozprawa zaoczna jest objęta jedną z sytuacji, o których mowa w art. 8 ust. 2 dyrektywy 2016/343, a mianowicie sytuacją, w której zainteresowany w sposób dorozumiany, lecz jednoznaczny zrzekł się ze skorzystania z prawa do obecności na rozprawie, ponieważ nie stawił się na niej, mimo że należy uznać, iż „powiadomiono [go] we właściwym czasie o rozprawie”, a ponadto albo jest on reprezentowany przez umocowanego adwokata, albo pouczony o skutkach niestawiennictwa.
- 39 Co się tyczy powiadomienia o rozprawie, z motywu 36 dyrektywy 2016/343 wynika, że wołą prawodawcy Unii było uznanie, iż za należyte powiadomienie zainteresowanego należy uważać dokonane we właściwym czasie „doręczenie mu wezwania do rąk własnych” lub „przekazanie mu inną drogą urzędowej informacji o terminie i miejscu rozprawy w sposób, który umożliwia dowiedzenie się o [niej]”.
- 40 Z motywu tego wynika również, że zdaniem prawodawcy powiadomienie danej osoby we właściwym czasie o konsekwencjach niestawiennictwa oznacza w szczególności powiadomienie tej osoby, iż „orzeczenie może zostać wydane pod jej nieobecność na rozprawie”.

- 41 W konsekwencji do sądu krajowego, który powinien zbadać, czy zostały spełnione warunki określone w art. 8 ust. 2 dyrektywy 2016/343, należy ustalenie, czy względem zainteresowanego wystawiono dokument urzędowy, wymieniający jednoznacznie datę i miejsce rozprawy oraz, w przypadku braku reprezentacji przez umocowanego adwokata, konsekwencje ewentualnego braku stawiennictwa.
- 42 Do sądu tego należy ponadto ustalenie, czy dokument ten został doręczony we właściwym czasie, czyli w dniu dostatecznie poprzedzającym ustalony termin rozprawy, tak aby umożliwić zainteresowanemu skuteczne przygotowanie obrony, jeżeli zdecyduje się on wziąć udział w rozprawie.
- 43 W celu dokonania tych ustaleń sąd ten może oprzeć się na zasadach wzywania na rozprawę, które są przewidziane w prawie krajowym. Należy przypomnieć w tym względzie, że jedynym celem dyrektywy 2016/343 jest ustanowienie wspólnych norm minimalnych, a zatem nie dokonuje ona wyczerpującej harmonizacji postępowania karnego [zob. podobnie w szczególności wyroki: z dnia 28 listopada 2019 r., Spetsializirana prokuratura, C-653/19 PPU, EU:C:2019:1024, pkt 28; z dnia 13 lutego 2020 r., Spetsializirana prokuratura (Rozprawa pod nieobecność oskarżonego), C-688/18, EU:C:2020:94, pkt 30]. Niemniej jednak takie zasady przewidziane w prawie krajowym nie mogą naruszać celu tej dyrektywy polegającego na zagwarantowaniu rzetelności postępowania, a zatem na umożliwieniu zainteresowanemu obecności na rozprawie, co oznacza możliwość przygotowania obrony [zob. analogicznie wyrok z dnia 23 listopada 2021 r., IS (Niezgodność z prawem postanowienia odsyłającego), C-564/19, EU:C:2021:949, pkt 128].
- 44 Gdy dana osoba nie otrzymała urzędowego dokumentu, o którym mowa w pkt 41 niniejszego wyroku, może jednak, jak wynika z motywu 39 dyrektywy 2016/343, być objęta wykonalnym orzeczeniem wydanym zaocznie.
- 45 Mimo to, jak wskazano zresztą w tym motywie, prawo do wznowienia postępowania w rozumieniu art. 9 tej dyrektywy powinno przysługiwać wspomnianej osobie, jeżeli nie zostały spełnione warunki przewidziane w art. 8 ust. 2 wspomnianej dyrektywy.
- 46 W konsekwencji osoby oskarżone, które zbiegły, są objęte hipotezą art. 8 ust. 4 dyrektywy 2016/343, jeżeli warunki określone w art. 8 ust. 2 tej dyrektywy nie zostały spełnione.
- 47 Dyrektywa ta stoi zatem na przeszkodzie uregulowaniu krajowemu, które wyklucza prawo do wznowienia postępowania z tego tylko powodu, że zainteresowana osoba zbiegła, a władze nie zdołały ustalić miejsca jej pobytu.
- 48 Tylko wtedy zatem, gdy z precyzyjnych i obiektywnych przesłanek wynika, że dana osoba, będąc urzędowo powiadomiona o tym, że jest oskarżona o popełnienie przestępstwa, a zatem wiedząc, że w jej sprawie odbędzie się rozprawa, rozmyślnie działa w ten sposób, by nie otrzymać urzędowego powiadomienia o dacie i miejscu rozprawy, taką osobę można – z zastrzeżeniem jednak szczególnych potrzeb osób wymagających szczególnego traktowania, o których mowa w motywach 42 i 43 dyrektywy 2016/343 – uznać za osobę, która została powiadomiona o rozprawie i która dobrowolnie i jednoznacznie zrzekła się prawa do obecności na niej. Sytuacja takiej osoby, która otrzymała wystarczające informacje, by wiedzieć, że w jej sprawie odbędzie się rozprawa, i która poprzez umyślne działania i z zamiarem uchylania się od wymiaru sprawiedliwości uniemożliwiła władzom urzędowe powiadomienie jej o rozprawie we właściwym czasie w drodze dokumentu, o którym mowa w pkt 41 niniejszego wyroku, mieści się w hipotezie art. 8 ust. 2 tej dyrektywy.

- 49 Istnienie takich precyzyjnych i obiektywnych przesłanek można stwierdzić na przykład wtedy, gdy dana osoba umyślnie podała nieprawidłowy adres organom krajowym właściwym w sprawach karnych lub nie przebywa już pod podanym adresem.
- 50 Przedstawiona powyżej wykładnia art. 8 ust. 2 dyrektywy 2016/343 znajduje potwierdzenie w motywie 38 tej dyrektywy, zgodnie z którym w celu ustalenia, czy sposób przekazania informacji jest wystarczający, aby zagwarantować, że dana osoba wiedziała o rozprawie, należy zwrócić szczególną uwagę, po pierwsze, na staranność, jaką wykazały się organy publiczne, by powiadomić zainteresowanego, a po drugie, na staranność, jaką wykazał się zainteresowany, by otrzymać wspomniane informacje.
- 51 Wykładnia ta respektuje ponadto prawo do rzetelnego procesu, o którym mowa w motywie 47 dyrektywy 2016/343, zapisane w art. 47 akapity drugi i trzeci oraz w art. 48 karty praw podstawowych, które to artykuły, jak wynika z wyjaśnień dotyczących karty praw podstawowych (Dz.U. 2007, C 303, s. 17), są odpowiednikami art. 6 EKPC [zob. podobnie wyrok z dnia 13 lutego 2020 r., Spetsjalizirana prokuratura (Rozprawa pod nieobecność oskarżonego), C-688/18, EU:C:2020:94, pkt 34, 35].
- 52 Jak bowiem wynika z orzecznictwa Europejskiego Trybunału Praw Człowieka, ani litera, ani duch art. 6 EKPC nie uniemożliwiają dobrowolnego zrzeczenia się przez daną osobę, wyraźnie lub w sposób dorozumiany, gwarancji rzetelnego procesu. Zrzeczenie się prawa do uczestniczenia w rozprawie musi zostać wykazane w sposób jednoznaczny i powinno mu towarzyszyć minimum gwarancji odpowiadających jego znaczeniu. Ponadto nie może mu stać na przeszkodzie żaden ważny interes publiczny (wyroki ETPC: z dnia 1 marca 2006 r. w sprawie Sejdivic przeciwko Włochom, CE:ECHR:2006:0301JUD005658100, § 86; z dnia 13 marca 2018 r. w sprawie Vilches Coronado i in. przeciwko Hiszpanii, CE:ECHR:2018:0313JUD005551714, § 36)
- 53 Z orzecznictwa tego wynika w szczególności, że można stwierdzić, że doszło do takiego zrzeczenia, gdy zostanie wykazane w sposób niebudzący wątpliwości, że oskarżony jest poinformowany o tym, że toczy się przeciwko niemu postępowanie karne, że zna charakter oraz podstawę oskarżenia i że nie ma zamiaru brać udziału w rozprawie lub zamierza uchylać się od ścigania [zob. w szczególności wyroki ETPC: z dnia 1 marca 2006 r. w sprawie Sejdivic przeciwko Włochom, CE:ECHR:2006:0301JUD005658100, § 99; z dnia 23 maja 2006 r. w sprawie Konnov przeciwko Bułgarii, CE:ECHR:2006:0523JUD002437902, § 48). Istnienie takiego zamiaru można w szczególności stwierdzić, gdy wezwanie do stawiennictwa nie mogło zostać wręczone z powodu zmiany adresu, o której oskarżony nie poinformował właściwych organów. W takim przypadku zainteresowany nie może powoływać się na prawo do wznowienia postępowania (zob. podobnie wyrok ETPC z dnia 26 stycznia 2017 r. w sprawie Lena Atanasova przeciwko Bułgarii, CE:ECHR:2017:0126JUD005200907, § 52)
- 54 W niniejszej sprawie właśnie to właśnie w świetle wykładni art. 8 ust. 2 dyrektywy 2016/343 wynikającej z powyższych rozważań sąd odsyłający powinien zbadać – w celu ustalenia, czy IR powinien korzystać z prawa do wznowienia postępowania lub innego środka prawnego pozwalającego na ponowną ocenę istoty spraw – czy został on poinformowany o rozprawie we właściwym czasie, jak również, w przypadku braku reprezentacji przez umocowanego adwokata, o konsekwencjach niestawiennictwa, a także czy zrzekł się w sposób dorozumiany, lecz jednoznaczny prawa do udziału w tej rozprawie.
- 55 W tym względzie należy uściślić, że analiza sytuacji rozpatrywanej w postępowaniu głównym może być objęta hipotezą art. 8 ust. 2 lit. a) tej dyrektywy.

- 56 Z wniosku o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym wynika bowiem, że adwokat wyznaczony z urzędu dla IR nigdy nie pozostawał z nim w kontakcie, a ponadto IR nie wyraził swego stanowiska w przedmiocie wyznaczenia tego adwokata. W tych okolicznościach adwokata tego nie można uznać za „umocowanego” w rozumieniu art. 8 ust. 2 lit. b) dyrektywy 2016/343 przez IR, czego sprawdzenie należy do sądu odsyłającego w świetle warunków przewidzianych w prawie krajowym. Jak wynika z motywu 37 tej dyrektywy, istnienie „umocowania” w rozumieniu tej dyrektywy wymaga bowiem, by zainteresowany sam powierzył zadanie reprezentowania go adwokatowi, w stosownym wypadku temu, który został mu wyznaczony z urzędu.
- 57 Wreszcie, należy zauważyć, że z akt sprawy przedłożonych Trybunałowi wynika, iż pierwotny akt oskarżenia, doręczony IR do rąk własnych, został uznany za nieważny. Nowy akt oskarżenia, na którym opiera się obecne postępowanie w trybie zaocznym, nie został doręczony IR do rąk własnych, ponieważ opuścił on – nie informując o tym właściwych organów – na czas z założenia nieokreślony, miejsce, którego adres podał po doręczeniu pierwotnego aktu oskarżenia i który zadeklarował jako ten, pod którym można się z nim skontaktować.
- 58 We wniosku o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym nie wyjaśniono, czy charakter i podstawa oskarżenia wniesionego przeciwko IR, przedstawione w nowym akcie oskarżenia, w tym w odniesieniu do kwalifikacji prawnej zarzucanych czynów, odpowiadają tym, które zostały przedstawione w pierwotnym akcie oskarżenia. We wniosku tym nie sprecyzowano również, czy doręczenie nowego aktu oskarżenia okazało się konieczne wyłącznie dlatego, że pierwotny akt oskarżenia był dotknięty brakiem formalnym. Gdyby sąd odsyłający stwierdził, że treść nowego aktu oskarżenia odpowiada pierwotnemu aktowi oskarżenia i że ten nowy akt, mimo że nie mógł zostać przekazany IR do rąk własnych, został wysłany i dostarczony na adres, który podał on organom odpowiedzialnym za prowadzenie śledztwa po otrzymaniu pierwotnego aktu oskarżenia, takie okoliczności mogłyby stanowić precyzyjne i obiektywne przesłanki pozwalające uznać, że IR – skoro zgodnie z dyrektywą Parlamentu Europejskiego i Rady 2012/13/UE z dnia 22 maja 2012 r. w sprawie prawa do informacji w postępowaniu karnym (Dz.U. 2012, L 142, s. 1) został poinformowany o charakterze i podstawie wniesionego przeciwko niemu oskarżenia, a zatem i o fakcie, że w jego sprawie odbędzie się rozprawa – opuszczając, z zamiarem uchylenia się od wymiaru sprawiedliwości, miejsce, którego adres podał organom, uniemożliwił im urzędowe powiadomienie go o rozprawie. Do sądu odsyłającego należy jednak dokonanie wszelkich weryfikacji w tym względzie w świetle ogółu okoliczności sprawy w postępowaniu głównym.
- 59 Z ogółu powyższych ustaleń wynika, że na przedłożone pytania należy udzielić następującej odpowiedzi: art. 8 i 9 dyrektywy 2016/343 należy interpretować w ten sposób, że w sprawie oskarżonego, którego miejsca pobytu właściwe organy krajowe pomimo poczynionych w rozsądnym zakresie starań nie zdołały ustalić i któremu organy te nie zdołały w związku z tym przekazać informacji dotyczących toczącego się przeciwko niemu procesu, może odbyć się rozprawa oraz – w stosownym wypadku – może on zostać skazany w trybie zaocznym, lecz w takim wypadku co do zasady powinien mieć on możliwość bezpośredniego powołania się po doręczeniu mu wyroku skazującego na przyznane w tej dyrektywie prawo do wznowienia postępowania lub do skorzystania z równoważnego środka prawnego prowadzącego do ponownego rozpatrzenia istoty sprawy w jego obecności. Oskarżonemu można jednak odmówić tego prawa, jeżeli z precyzyjnych i obiektywnych przesłanek wynika, że otrzymał on wystarczające informacje, aby wiedzieć, że w jego sprawie odbędzie się rozprawa, a w drodze rozmyślnych działań i z zamiarem uchylenia się od wymiaru sprawiedliwości uniemożliwił on organom urzędowe powiadomienie go o rozprawie.

W przedmiocie kosztów

- 60 Dla stron w postępowaniu głównym niniejsze postępowanie ma charakter incydentalny, dotyczy bowiem kwestii podniesionej przed sądem odsyłającym, do niego zatem należy rozstrzygnięcie o kosztach. Koszty poniesione w związku z przedstawieniem uwag Trybunałowi, inne niż koszty stron w postępowaniu głównym, nie podlegają zwrotowi.

Z powyższych względów Trybunał (czwarta izba) orzeka, co następuje:

Artykuł 8 i 9 dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2016/343 z dnia 9 marca 2016 r. w sprawie wzmocnienia niektórych aspektów domniemania niewinności i prawa do obecności na rozprawie w postępowaniu karnym należy interpretować w ten sposób, że w sprawie oskarżonego, którego miejsca pobytu właściwe organy krajowe pomimo poczynionych w rozsądnym zakresie starań nie zdołały ustalić i któremu organy te nie zdołały w związku z tym przekazać informacji dotyczących toczącego się przeciwko niemu procesu, może odbyć się rozprawa oraz – w stosownym wypadku – może on zostać skazany w trybie zaocznym, lecz w takim wypadku co do zasady powinien mieć on możliwość bezpośredniego powołania się po doręczeniu mu wyroku skazującego na przyznane w tej dyrektywie prawo do wznowienia postępowania lub do skorzystania z równoważnego środka prawnego prowadzącego do ponownego rozpatrzenia istoty sprawy w jego obecności. Oskarżonemu można jednak odmówić tego prawa, jeżeli z precyzyjnych i obiektywnych przesłanek wynika, że otrzymał on wystarczające informacje, aby wiedzieć, że w jego sprawie odbędzie się rozprawa, a w drodze rozmyślnych działań i z zamiarem uchylecia się od wymiaru sprawiedliwości uniemożliwił on organom urzędowe powiadomienie go o rozprawie.

Podpisy